

Arkæologisk Forum

Nr.34
2016

Lisbeth Imer og Henriette Lyngstrøm Protest mod nedlæggelsen af den marinarkæologiske masteruddannelse under Syddansk Universitet	3
Jannie Amsgaard Ebsen Arkæologiske profilafræk	4
Mette Svart, Annemette Kjærgaard og Anders Hartvig* Objekttilpasningsparathed, tak! Forundersøgelser af landbebyggelse fra middelalder og nyere tid	11

Tema: Statsbegreber

Redaktionen Temaintro: Statsbegreber	17
Rubina Raja* Den romerske stat i den historiske klassiske arkæologi – eksemplet Gerasa i Jordan	18
Nils Hybel* Begrebet stat i historisk belysning	22
Ole Thyssen* Statens diagram – en filosofisk analyse	25
Morten Ravn Sammenfatning og refleksion over temaet om statsbegreber	29
Mette Løvschal* Vidensopdagelse i store datasæt Udfordringer og perspektiver for dansk arkæologi	34
Courtney Nimura* Ships at the shore – A Scandinavian-wide review of prehistoric rock art	40
Thomas Grane Limeskongressen 2015 Øl, pølser og romertidsarkæologi	46

*Fagfællebedømt artikel

Objektilpasningsparathed, tak!

Forundersøgelser af landbebyggelse fra middelalder og nyere tid

I 2015 holdt Landsbyuljen møde med temaet: 'Den middelalderlige landbebyggelse – Den nationale strategi i forundersøgelser og praksis'. Et af flere omdrejningspunkter for mødet var håndteringen af middelalderlige kulturlag i prøvegravningen, hvilket gav anledning til livlig diskussion. I følgende artikel diskuterer et par af mødedeltagerne forundersøgelserstrategier på landbebyggelsen fra middelalder og nyere tid og særligt lokaliteter med bevarede kulturlag i det åbne land og i vores historiske landsbyer. Diskussionen er fulgt af en generel opfordring til 'objektilpasningsparathed' i en ellers strømlinet forundersøgelserindustri, som traditionelt favoriserer særlige objekttyper og perioder af fortiden.

Landsbyulje 2015 og en diskussion

Temaet på Landsbyuljemødet 2015 var Kulturstyrelsens (KS) strategi for arkæologiske udgravninger af den middelalderlige landbebyggelse, som blev lanceret i 2013 (*Strategi for den middelalderlige landbebyggelses arkæologiske undersøgelser*). Et særligt tema på mødet var forundersøgelserne, som jo har en nøgleposition i forhold til implementering af strategien. Det er i forundersøgelsen, at bebyggelsen lokaliseres, og det er gennem forundersøgelsen, at vi skal være i stand til at prioritere og udvælge undersøgelsesobjekterne.

Forundersøgelseernes praksis gav anledning til nogen diskussion, for mens der overordnet set var enighed om målet, nemlig at vurdere lokalitetens potentiale, så synes der at være forskellige holdninger til midlerne: *hvordan* skal der prøvegraves, for at grundlaget for at vurdere lokalitetens potentiale, og ikke mindst at vurdere de økonomiske omkostninger forbundet hermed, er tilstrækkeligt for museet og KS, og *hvor meget* af objektet er man villig til at fjerne på vejen dertil. Skal den efterfølgende diskussion sammenfattes med lidt kant, omhandlede den spørgsmålet, hvorvidt forundersøgelser skal tilpasses objektet eller museernes vanlige forundersøgelserstrategi.

Der er gennem tiden undersøgt flere lokaliteter med bevarede kulturlag, både i de historiske landsbyer og i det åbne land. Vi står dermed ikke helt uden erfaringsgrundlag, når der skal træffes beslutning om forundersøgelseens karakter, og målet må være at opnå så minimal destruktions af lokaliteten som muligt inden udgravning.

Strategi og konsekvens

Diskussionen om forundersøgelseernes mål og midler er ikke ny, men den har primært haft sigte mod håndtering af store anlægsarbejder i det åbne land. For 10 år siden var netop det temaet på et seminar i Odense (Henriksen 2008 red), hvor der både blev argumenteret for omkostningseffektive forundersøgelsermetoder med systematisk udlagte søgegrøfter (eks. Hansen 2006), og reflekteret over konsekvensen heraf i form af tilsvarende systematisk fravælgelse af bestemte typer af fortidsminder og perioder (eks. Jensen 2006).

Middelalderens kulturlag er ikke en objekttype, som egner sig til denne type forundersøgelser, hvor opmærksomheden suges mod undergrund og opmærksomheden rettes mod dens afgrænselige anlæg (grøfter, gruber og stolehuller), og i mindre grad mod søgegrøftens profilsider, og hvad der her kunne gemme sig af kulturlag. Det synes, som om det høje arbejdspress under højkonjunkturen har fremmet en ensretning af forundersøgelsermetoderne, som efterfølgende har etableret sig som et fast og genkendeligt værktøj i museernes metodiske værktøjskasse. Konsekvensen har været, at 'de utilpassede lokaliteter', eksempelvis middelalderlige lokaliteter med mere eller (måske især) mindre velbevarede kulturlag, men også lokaliteter fra andre perioder (eks. Eriksen 2006) er blevet overset eller tvunget ind i det eksisterende og velafprøvede format.

Det skal også bemærkes, at der sjældent foretages forundersøgelser inde i de historiske landsbyer. Langt hovedparten af udgravningsaktiviteterne foregår i det åbne land, idet de jo naturligt nok følger anlægs-

aktiviteterne. Skævvridningen er imidlertid blevet forstærket af museernes fokus på den middelalderlige landsbys forgængere, hvilket går hånd i hånd med museumslovens bestemmelse om bygherrefinansierede forundersøgelser af store arealer. Derimod er der mindre fokus på de historiske landsbyers indre dynamik og tidsdybde, og for nogle museer synes dette tilsvarende at være begrundet i kravet til selvfinansiering af små forundersøgelser (under 5000 m²) (eks. diskuteret på Middelalderarkæologisk Metode-netværk 2007, *Kvalitet og krav til arkæologiske udgravninger*).

Forundersøgelser på dyrket mark

Muligheden for at støde på kulturlag i det dyrkede land er naturligvis størst på ekstensivt udnyttede områder, som udnyttes til græsning eller dyrkes skånsomt. Disse små lommer må være absolut højopmærksomhedsområder for museerne, idet de hurtigt bliver færre i takt med at familiens sidste søn og Ferguson går på aftægt, og gårdene overtages af unge landmænd med tunge, dybt pløjende maskiner.

På trods af overpløjninger kan vi dog stadig støde på lokaliteter med velbevarede kulturlag, som det eksempelvis kunne ses ved forundersøgelsen af et større areal i det åbne land ved Ølseagle v. Køge i forsommeren 2014 (KNV00209). Undersøgelsen begyndte som en almindelig forundersøgelse med lange, systematisk udlagte søgegrøfter. I den første grøft blev der da også gravet til undergrund bortset fra et område med syltsten, og det 10-40 cm tykke kulturlag blev først erkendt ved den efterfølgende afrensning af profilen. Der blev herefter forsigtigt frilagt et mindre areal i fladen, så udstrækningen af lergulve, syltsten osv. kunne afgrænses, og kulturlagets tykkelse bestemmes. Rygmarvsreaktionen var her at lægge flere grøfter og afgrave dele af kulturlaget i forventning om at få et klarere fundbillede. Udgraverne ændrede heldigvis strategi, og der ikke blev lagt yderligere grøfter gennem anlægget. Bygherre valgte herefter at flytte sit byggeri, og området blev derfor ikke udgravet – men heller ikke spoleret af grøfter.

Typisk vil de yngste lag på overpløjede lokaliteter være ødelagt, og det har særligt konsekvenser for bevaringen af bebyggelse fra nyere tid. I kanten af landsbyen Kyrkheddinge i Skåne udgravede man i 1995

Styrelsens vejledning til tilrettelæggelse af arkæologiske undersøgelser

Siden 2002 har vurderingen af museernes arkæologiske arbejde sorteret under en styrelse, senest benævnt Slots- og Kulturstyrelsen. Denne styrelse har udarbejdet retningslinjer for det arkæologiske arbejde, der udføres efter museumslovens bestemmelser.

Her beskrives metoden til den såkaldte 'almindelige forundersøgelse', der defineres som en forundersøgelse af større flader i det åbne land. Kort fortalt betyder det en maskinel afrømning af muldlaget ned til undergrund i 2 m brede grøfter, placeret med en afstand på ca. 15 m og således at op til 20 % af arealet afdækkes. Vejledningen nævner, at denne metode kan have en negativ effekt på lokaliteter med kulturlag.

Kulturstyrelsens vejledning til udførelse af forundersøgelser af kulturlag i de middelalderlige byer er således ganske anderledes. Her anbefales det, at undersøgelsen bør finde sted ved hjælp af f.eks. boreprøver og mindre felter, der dækker op til 5 % af undersøgelsesarealet, og at udgravningsarbejdet standses, når der påtræffes konstruktioner. Det anbefales altså i erkendelse af kulturlagens kompleksitet at tage andre mindre destruktive og omfattende metoder i brug for at bestemme omfanget af kulturlagene.

(Tilrettelæggelse af arkæologiske undersøgelser)

den dyrkede tomt efter en gård udflyttet i 1800-tallet. Gården kunne følges gennem syv faser fra slutningen af 900-tallet til den fra historiske kort kendte gård. Fra gårdens fase 3-5 (1100-1475) var bevaret en 20-30 cm tyk sekvens af kulturlag, mens kulturlag fra gårdens yngste faser 6-7 (1475-1800) var stærkt forstyrrede af pløjning. Kulturlagene lå under blot 15-30 cm pløjemuld (Thomasson 1998, 28; Sabo 2001, 34-47). Det er vigtigt at bemærke, at de tynde kulturlag til trods blev der her udgravet et meget fint og velbevaret middelalderligt gårdsanlæg; det er således ikke blot tykke kulturlag, som skal give anledning til opmærksomhed.

På andre lokaliteter i det åbne land er der konstateret ganske betragtelige kulturlagstykkelser. Axel Steensbergs undersøgelser af den overpløjede landsby Store Valby, hvor gårdenes kulturlag var bevaret med op til 0,7 m, skal her blot nævnes som en faghistorisk parentes, idet den blev udgravet i 1950'erne, hvor landbrugsmaskinerne ikke havde så stor pløjedybde (Steensberg & Østergaard Christensen 1974). Som vigtigt nutidigt eksempel skal imidlertid fremhæves udgravningen af gården ved Bunkeflo 2001-02 i forbindelse med citytunnelprojektet omkring Malmø. Den velbevarede gårdstomt lå i dyrket mark nord for den eksisterende landsby. Allerede inden forundersøgelsen kunne gården iagttages som en forhøjning i landskabet, og trods overpløjning var der bevaret 70-80 cm tykke kulturlag med velbevarede bygninger og aktivitetsområder. Gårdens udvikling kunne inddeles i fem faser fra 1200-1800-tallet (Lövgren et al 2007, 131f).

Mens museerne er opmærksomme på anlægsaktiviteter i det åbne land, er der ikke samme systematiske tilgang til forundersøgelser af udflyttede og nu dyrkede gårdstomter inde i de eksisterende landsbyer. Men undersøgelse af de små arealer bidrager til vores viden om bygningskulturens og bebyggelsesstrukturens udvikling fra makro- til mikroniveau i middelalder og nyere tid. Horsens Museums satsning på området har f.eks. påvist flere gårdstomter på selv ganske små arealer, således et godt 20 m langt, toskibet hus fra 1300 årene i Vestbirk (journalnr. HOM01746), og et 11 m langt enskibet hus fra 1100-1200 årene i Serridslev (journalnr. HOM1894). På sigt vil disse arealmæssigt begrænsede, enkeltstående undersøgelser kunne lægges til den samlede sum af viden om den enkelte, konkrete landsby. Eksempelvis endte flere på hinanden følgende undersøgelser i landsbyen Lund med samlet set at belyse bebyggelsesudviklingen fra enkeltgård i 1000-1100 årene, til gården engang i 1200 årene og frem til engang i 1700 tallet blev en del af Lund landsby (journalnr. HOM02109 etape 1 og 2). Ingen af disse lokaliteter havde i øvrigt bevaret kulturlag, og forundersøgelserne kunne derfor udføres som 'almindelige forundersøgelser' (jf boks).

Forundersøgelser på bebyggede gårds- tofter

De bebyggede gårdstoffer kan gemme kulturlag af betragtelig tykkelse, som det eksempelvis var tilfældet

i Tårnby på Amager. Udgravningen blev udført i 1993-94, hvor der stort set ikke siden Steensberg havde været fokus på bebyggelsesudviklingen i de historiske landsbyer, og slet ikke den kompleksitet, som udgravninger heraf kunne have. Man trak derfor naturligt på de strategier, som man anvendte i det åbne land, og den første del af arealet blev forundersøgt med søgegrøfter til undergrund, hvilket gav store komplikationer ved den efterfølgende udredning af stratigrafien. Søgegrøften gennemskar en 70 cm tyk sekvens af velbevarede kulturlag, som primært var opbygget af gulvlag i overlejrende bygninger tilhørende to gårde fra middelalder og nyere tid. Ved forundersøgelsen af arealet tilhørende fortsættelsen af den sydlige gård det efterfølgende år blev der i søgegrøfterne derfor blot fjernet havemuld til de øvre kulturlag med det formål at afgrænse kulturlagenes udstrækning, idet der nu var kendskab til deres tykkelse og kompleksitet. Det 3.000 m² store område, som udgjorde selve gårdstomterne, blev udgravet strategisk (Svart Kristiansen 2005).

I landsbyen Dybbøl (Vaskilde) blev der i 2014 fundet et 40-50 cm tykt gulv- og planeringslag fra en gård, der kunne følges fra 1200-tallet og frem til den stående bygning. Forud for udgravningen blev der foretaget en forundersøgelse, hvor der i det stående hus blev gravet et hul på 50 x 50 cm med håndskovl, og i haven var der blevet trukket søgegrøfter. Prøvehullet i huset kunne påvise spor efter en forgænger fra renæssancen. Ved den efterfølgende udgravning blev det hurtigt klart, at der var kulturlag og stolpehuller ældre end renæssancehuset. I et forsøg på at få et overblik over omfanget af kulturlagene, blev der med en gravemaskine trukket fire søgegrøfter gennem bygningen med henblik på at lave et supplerende budget og tidsplan; uheldigvis var der en dyr omkostning ved søgegrøfterne, som vanskeliggjorde og forsinkede udredningen af husets stratigrafi (Hartvig in prep).

Objektet skal bestemme metoden

Der er i tilrettelæggelsen af forundersøgelser-strategien efterhånden opstået en konsensus om, at kulturlag fra middelalderens og renæssancens landbebyggelse er bevaret i landsbyerne, hvor bebyggelsen mere eller mindre har beskyttet underliggende faser, mens dyrkning har fjernet alt til undergrunden i det åbne land. Selv om forenkling fremmer forståelsen, og det i de fleste tilfælde er korrekt, er billedet naturligvis

mere nuanceret, som ovennævnte eksempler her viser. Alligevel gøres metodevalget ved forundersøgelsens begyndelse direkte afhængigt af lokalitetens placering, hvorved konsensus bekræftes og forstærkes.

Den afgørende forudsætning for bevaring af kulturlag er arealets udnyttelse gennem tiden, ikke om man er ude eller inden for landsbyskiltet. Bevaringsgraden kan imidlertid oftest først erkendes, når forundersøgelsen er i gang. Det betyder, at skønt det i udgangspunktet giver mening at differentiere mellem undersøgelser på dyrket mark (hvilket ofte forstås som det åbne land, men også indbefatter udflyttede gårdstomter i den historiske landsby) og på bebyggede gårdstoffer, så må metodevalget være direkte afhængigt af, om der dukker kulturlag op eller ej: ændres fundbilledet, bør metoden ændres tilsvarende.

Fremtidige forundersøgelserstrategier

Forundersøgelser bør på bedste vis tilgodese de enkelte perioder og deres specielle anlægstyper ikke bare i retoriske skåltaler, men i den konkrete tilrettelæggelse og udførelse. Måske er det på tide at ryste værktøjskassen lidt og sætte større fokus på 'objekttilpasset prøvegravning' i stedet for 'effektiv prøvegravning'. Kort sagt efterlyses en tilpasningsparathed; en parathed til at anvende prøvegravningsmetoder, hvor kvalitet måles på en balance mellem indgreb i fortidsmindet og behov for et tilstrækkeligt grundlag til budgetlægning. På en nedpløjet bebyggelse uden kulturlag vil kvalitet måles i det dækkede areal. På en bebyggelse med bevarede kulturlag, i det åbne land såvel som i de historiske landsbyer, vil kvalitet derimod skulle måles i den skånsomme forundersøgelse, som tager vare på kulturlagene og viser den nødvendige respekt for kulturlagene informationspotentiale og kompleksitet. Forundersøgelsergrøfter gør ingen skade i pløjelag – det gør de i kulturlag.

De senere år har den *historiske landsby* udviklet sig til et potent undersøgelsesfelt i landets såkaldte 'udkantsområder', hvor de gamle landsbykerner udvikles gennem nybyggeri eller afvikles gennem sanering. Med den stigende nedrivningsaktivitet er der opstået et dilemma for de arkæologiske museer. Nedrivnings-sagerne er ofte små og overstiger ikke 5000 m², hvorfor museet selv skal afholde udgifterne. Med museernes begrænsede midler kan alle nedrivnings-sager selvsagt ikke forundersøges. Men det burde de,

dels fordi vi har så lidt viden om de høj- og senmiddelalderlige gårde, som potentielt kan være bevaret her, dels fordi kulturlag er klart prioriteret i KS strategi for den middelalderlige landbebyggelse. Med baggrund i erfaringerne fra Vaskilde har Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev sat fokus på nedrivningssager i landsbyerne. Forundersøgelserne foregår nu ved, at der bliver håndgravet to eller tre 1 x 1 m store huller i gulvet i det eksisterende hus, heraf et til undergrund af hensyn til budgetlægning. På den måde er det let at registrere eventuelle kulturlag eller konstruktioner og karakteren heraf. Metoden holder endvidere museets omkostninger nede på et meget begrænset niveau. Oprindeligt blev hullerne gravet efter huset var revet ned til sokkelniveau, men da nedrivningen ikke altid foregår lige skånsomt, blev dette dog ændret til at ske, før nedrivningen bliver igangsat.

En god forundersøgelserstrategi i *dyrket mark* indbefatter arkivalisk kontrol af georefererede historiske kort; det gøres allerede på flere museer, men er endnu ikke fast procedure. Viden om området og placering af enkeltliggende gårde, nedlagte torper og landsbyernes udseende før udflytningen øger naturligvis sandsynligheden for at erkende spor herfra, herunder også opmærksomheden på at opdage også mindre velbevarede kulturlag i søgegrøfterne. Hvis der er bevarede kulturlag, må udstrækningen heraf afklares med søgegrøfter, der ikke går ned i kulturlagene. Hvordan dybden og karakteren heraf kan afklares, må afgøres af objektet, som det også anbefales af KS (se boks). I praksis er det ikke bare et stort skift i undersøgelsesmetode, men også en opbremsning af det tempo, forundersøgelsen afvikles i. Og det skifte stiller selvfølgelig nogle andre erfaringsmæssige krav til udgraveren.

Det er naturligvis en balance at påvise kompleksitet og udstrækning af lokalitetens kulturlag uden samtidig at foretage for store indgreb i objektet. KS og bygherre har et rimeligt krav om, at museets forundersøgelse resulterer i et realistisk udgiftsestimater, men med afsæt i de nationale strategier og i KS' vejledninger må museerne udarbejde budgetterne ud fra andre mere skånsomme metoder og regler end normen for de almindelige stolpehulsgravninger. Det kan lyde som et paradoks, at man skal udgrave mindre og samtidig forsøge at ramme et præcist udgiftsestimater, idet lokaliteterne er meget mere komplekse og anlægs-

intensive. Men det paradoks må museerne og KS acceptere og agere i når det gælder forundersøgelser af vores landbebyggelse, på samme måde som det allerede praktiseres for forundersøgelser af købstæderne.

Kulturarvsarealer

– del af en fremtidig strategi?

Har museet kendskab til lokaliteter med bevarede kulturlag, kan man argumentere for, at museerne som et led i en langsigtet strategi arbejder på at få områderne klassificeret som kulturarvsareal. Nogle museer har da også udpeget kulturarvsarealer med middelalderlig landbebyggelse i eksisterende landsbyer. Selvom det ikke er en beskyttelse af arealet, så har det både økonomisk og forundersøgelsermetodisk betydning for KS' forvaltningsretslige arbejde og anbefalinger. For eksempel vil en forundersøgelse uafhængigt af undersøgelsesarealets størrelse oftere regnes som en større forundersøgelse, hvorved museets økonomi ikke bliver belastet af egenbetaling. Samtidig er KS' praksis dog generelt, at der ikke gives tilskud til hverken forundersøgelse og egentlige udgravning i kulturarvsarealer, hvilket vil være et problem for de fleste bygherrer på de mindre anlægsarbejder med langt lavere omkostningsniveau og en mindre stærk økonomi end på store projekter. Det betyder, at der i forhold til både KS og bygherre kræves en med moderne sprogbrug ofte mere end almindelig robust arkæolog i arbejdet med udpegning, vurdering, metodevalg, budgettering osv., men det er kulturlagene værd.

Kulturlag

– et satsningsområde for museerne?

Vi må konstatere, at der i landsbykerne såvel som i det åbne land kan være bevaret kulturlag – og vi bør derfor ikke fortsætte med at grave dem i stykker for at komme til den erkendelse. Erfaringerne viser også, at kulturlag som objekttype vil være aldeles uegnede til den såkaldte udvidede forundersøgelse, men det skal retfærdigvis siges, at det nok heller ikke fra KS' side er en strategi møntet på lokaliteter med kulturlag.

Kulturlagene er en umistelig ressource, som for fremtiden må være et satsningsområde for museerne: dels indgår de som en hjørnepæl i strategien, dels er de truede, både af landbrugets nedslidning, af ud- såvel som afvikling af vores landsbyer, og til tider altså også af arkæologien selv.

Det kan ikke understreges nok, at kulturlag er noget af det mest krævende, man kan give sig i kast med at udgrave – krævende i forhold til både inter- og tværfaglige kundskaber og erfaringer, men også i forhold til et konstant differentieret, men samtidigt stringent metodevalg. Samtidig rummer det et enormt potentiale, eksempelvis tolkning af gårdens liv over tid, af de enkelte bygningers funktion, mulighed for undersøgelse af den sociale topografi i både landsbyen og det enkelte gårdsanlæg, konsumanalyse og inddragelse af en bred vifte af naturvidenskabelige analysemetoder. Men det kræver forståelse for, at kulturlag er kulturlag, hvad enten de ligger i en købstad eller en landsby, og at de ligestilles med hensyn til forundersøgelser- og udgravningsmetode.

Litteratur

Eriksen, B.V. 2006
Hvorfor finder vi så få ældre stenalders lokaliteter ved forundersøgelserne – og hvad kan vi gøre ved det?
Arkæologisk Forum 15, 2006, s. 13-16.

Hansen, A.B. 2006
Systematiske prøveundersøgelser.
Arkæologisk Forum 15, 2006, s. 3-8.

Hartvig, A. 2016 in prep
Vaskilde 3 - en gård gennem 800 år.
Arkæologi i Slesvig 16, 2017.

Henriksen, M.B. (red.) 2008
Arkæologiske forundersøgelser ved store anlægsarbejder – metode, økonomi og strategi: rapport fra et seminar på Odense Bys Museer den 10. oktober 2005.
Odense.

Jensen, C.K. 2006
Noget om forundersøgelser – tanker efter et seminar.
Arkæologisk Forum 15, 2006, s. 17-19.

Sabo, K.S. 2001
Vem behöver en by? Kyrkheddinge, struktur og strategi under tusen år.
Riksantikvarieämbetets arkeologiska undersökningar, skrifter 38. Lund.

Svart Kristiansen, M. 2005
Udgravningens forløb og metode.
I: M. Svart Kristiansen (red.) 2005 *Tårnby. Gård og landsby gennem 1000 år.* Højbjerg, s. 67-76.

Thomasson, J. 1998
Bebyggelsens framväxt på Kyrkheddinge bytomt – Stratigrafisk berättelse, fas- hus- lager och anläggningsbeskrivningar.
I: K.S. Sabo (red.) 1995 *Kyrkheddinge bytomt. Särskild arkeologisk undersökning.*
UV Syd Rapport:1998:5. Lund, s. 21-96.

Links

Middelalderarkæologisk metodenetværk 2007:
Kvalitet og krav til arkæologiske udgravninger.
<http://www.middelaldermetode.dk/afholdte-arrangementer/horsens/> (set 16.02.2016)

Slots- og Kulturstyrelsen: *Strategi for den middelalderlige landbebyggelses arkæologiske undersøgelser*
<http://slks.dk/fortidsminder-diger/arkaeologi-paa-land/museernes-arkaeologiske-arbejde/arkaeologiske-strategier/middelalder-landbebyggelse/> (set 16.02.2016)

Slots- og Kulturstyrelsen: *Tilrettelæggelse af arkæologiske undersøgelser*
<http://slks.dk/fortidsminder-diger/arkaeologi-paa-land/museernes-arkaeologiske-arbejde/vejledning-om-arkaeologiske-undersoegelser/kap-2-undersoegelser/> (set 16.02.2016)

Rapporter

HOM01746 Kjærgård, A.
Udgravningsberetning HOM01746, Kongevejen, Vestbirk. Horsens Museum 2003.

HOM01894 Kjærgård, A.
Udgravningsberetning HOM01894, Stenballevej 4, Serridslev. Horsens Museum 2004.

HOM02109 etape 1 Pagh, L.
Udgravningsberetning Langgade 25, Lund.
Horsens Museum 2007.

HOM02109 etape 2 Kosior, J.
Udgravningsberetning Langgade 25, Lund.
Horsens Museum 2008.

KNV00209 Kildetoft Schultz, M. under udarbejdelse
Udgravningsberetning KNV00209, Kapelvej 4, Køge.
Museum Sydøstdanmark 2016.

*Fagfællebedømt artikel

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:

Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:

redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.

Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldiggøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:

Mette Palm (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Bo Jensen
Anna Beck
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützau Pedersen
Sara Gjerlevsen
Morten Ravn

Udgiver:

Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:

Helleristningsfelt i Tanum, Sverige.

Foto: Mette Palm ©

Tryk og oplag:

Museum Vestsjælland trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:

maj og november

Abonnement og løssalg private:

165,- kr. årligt (2 numre)

82,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Nr.34
2016
Arkæologisk Forum